

AOTEAROA

He Nupepa ma nga Tangata Maori.

PUPAPUKA I.

NEPIA, 4 HUNE, 1892.

Nama 1.

AOTEAROA.

He Nupepa ma nga Tangata Maori.

KA maha nga tau kua pahemo o te korenga o te "*Korimako*" te nupepa whakamutunga a te Maori. Ko te tikanga nui ia tenei me whiwhi tenei Iwi te Maori i te nupepa, mehemea ka hiahia kia kotahi to ratou haere.

Ko "*Aotearoa*" hei whakahaere i nga tikanga mo nga Iwi Maori o Nui Tirenī. E rite ana tena ki te kanohi mo ratou, no te mea ma tera ka kite ai ratou i nga mahi o to ratou Motu, o era atu whenua hoki i te Ao. E rite ana tena ki te taringa, no te mea ka rongorongo ratou i nga korero o nga whenua i tawhiti, i nga mahi o era wahi. E rite ana tena ki te arero, no te mea ma kōna ka taea ai e nga Iwi te korero i o ratou whakaaro mo nga mea e pai ana kia mahia mo te Iwi Maori. E rite ana tena ki nga ringaringa, no te mea ma kōna ka taea ai e te Maori te mahi i nga mea e hiahia ana e ratou. E rite ana tena ki te rooro, ki te manawa, no te mea ma kōna ka taea ai e te Maori te whakaaro mo nga mea e pai ai nga Iwi.

He maha nga nupepa i Taa i te reo Maori. I nga ra o mua, i mua atu i te whawhai Pakeha, e rua nga nupepa, tetahi i taia e Te Koohi ki Te Awamutu, tetahi na Waikato raua ko Ngatimaniapoto i Ngaruawahia. Ko te mahi o aua nupepa he riri tonu kia raua i mua atu o te whawhai o nga hoia a Te Kuini ki nga Maori. Haere ana a Rewi ki Te Awamutu kii atu ai kia Te Koohi kia haere; kaore a Te Koohi i whakaae, engari ma Kawana Kerei e whai kupu atu ki ia, katahi ia ka haere. Homai ana e Rewi ki ia e toru wiki hei tataritanga i te kupu whakahau a Kawana Kerei, mehemea ka noho ia i muri iho i nga wiki e toru ka patua. No te rongonga o te Kawana i tena, ka whakahau mai a Te Koohi kia haere ki Akarana, a haere ana ia, a kaore i patua e Manga te Pakeha. He tangata nui a Te Koohi i Ingarangi. Ko tana perehi i whakangaromia, ko nga reta o te perehi i whakarewaina he maata mo te whawhai. Ko ta te Maori nupepa hoki i mate tahi i te takiwa o te whawhai. Na taua whawhai ano hoki i pa nui ai he mate ki nga Maori. Mahuetia ana a ratou mahinga kai, ko o ratou kainga kua whakangaromia, ko te pai i whakaakona ki te Rongo-pai warewaretia ana.

I muri iho i te maunga-rongo, e rua nga nupepa Maori i whanau mai. Ko te *Waka Maori* i whakaturia e te Kawanatanga o Te Makarini, ko te *Wananga* tetahi na nga Maori o Haaku Pei ratou ko Henare Rata i whakatu, ko Te Hiana tetahi o nga kai-whakahaere i mua atu i tona tuunga hei Minita Maori. Whawhai ano hoki ena nupepa kia raua. Na Henare Rata raua ko Te Hiana me Karaitiana Takamoana ratou ko Te Hapuku, Tareha te Moananui, Renata Kawepo, me etahi atu rangatira Maori i whakawa i te

Waka Maori i roto i te Kooti Hupirimi, a i mate taua nupepa kii reira. Nui atu to ratou hari me te kōa i te hinga-nga o to ratou hoa riri. Engari ko te *Wananga* i maumau ake ano, a i muri tata iho ka mate i te hemo kai, kaore i whangaia e te Iwi Maori ki te kai. No muri iho ka whanau ko te *Korimako*. He nupepa pai tena, otira kaore e tino pai ki nga Maori, no te matenga o te Pakeha nana taua nupepa, ka whai ano i muri i era nupepa a ka tanumia atu.

Na, ko te take i mate ai aua nupepa katoa kaore i atawhaitia, i whangaia e nga whenua Maori. Na te moni i tu ai a te Pakeha mea. Ora ai te Maori i tana whenua. Ko a te Pakeha nupepa atawhai ai ki te moni. Ko ta te Maori nupepa ma te whenua e whangai. Otira ko ena nupepa katoa, haunga ano te nupepa o Ngaruawahia i whakangaromia e te whawhai, ko nga ingoa kau e kīia ana na te Maori. Engari na te Pakeha, nana ano i whakahaere ki puta ai ona hiahia. I tetahi takiwa he pai ona hiahia, i tetahi takiwa he kino. Engari ko nga mea katoa kua puta mai i te whakaaro o te Pakeha i mahia mona ano. Ko "*Aotearoa*" hei taonga tupu mo nga Maori, kaore he Pakeha e whai hia ki roto. Ka whakahaerea motuhaketia hei painga mo te Iwi Maori anake. Hei whakaatu i nga mahi o te Paremata: hei panui i nga korero i roto i nga Kooti Whenua Maori, me era atu Kooti e whai tikanga ana mo nga Maori; hei panui i nga korero o nga huihui Maori, me nga Kura Maori, me nga ngahau, me nga mahi paamu a te Maori, me nga mahi katoa e ahu mai ana mo nga Iwi Maori.

Koia tenei nga putake o tenei nupepa.

Ka tukua kia perehitia nga reta a nga tangata matau e tuku mai ana, mo runga i nga mea e whai-tikanga ana ki nga Maori, engari kauka e tuhia mai nga korero kino, me nga korero horihori.

He pai tonu te tukunga mai i nga pukapuka whakaatu mai i nga whakaaro mo nga Ture hei painga mo te taha Maori, mo te whakatikatika i te mahi o te Kooti Whenua Maori, mo nga kura, mo nga paamu, me nga rahui.

He mea tika kia whiwhi nga Maori i te nupepa. Ko nga Pakeha tino rawa kore, e mohio ana ki nga mea e mahia ana i nga pito o te Ao. Ka taea e ia te hoko mo te kapa kotahi te nupepa hei whakaatu ki ia i nga mohiotanga. Heoi ta te Maori e mohio ai ko tana i kite ai, i rongorongo ai.

He maha nga pohehetanga o te Maori i runga i te korero tito. Mehemea ka tu he nupepa Maori ka hohoro te taea enei mea te whakakore. I tae he mai nga korero o nga hui pena me te huihuinga nui i Waitangi. Ka korero tena tangata, tena tangata i tana korero, mawai ra e mohio ko tewhea te mea tika.

Kaore te Maori e mohio ki nga mahi o te Paremata, engari, mehemea he nupepa ka whakaaturia mai nga

korero katoa, me nga mahi i oti i reira.

Tetahi, mehemea kaore he nupepa e taea e nga Iwi Maori te whakatakoto tikanga, te whakakotahi ranei i nga mahi e ora ai, e whai pai ai mo ratou, tae noa ki a ratou tamariki.

He mea ata whakaaro marie i muri iho i te ra o taku whiwhinga, ka tino whakaaro au me whakaatu a *Aotearoa*.

He tokomaha nga rangatira Maori i korero atu au mo tenei mea, a whakaae katoa mai ana ratou, he mea pai.

I runga i tenei, i taku panui tuatahi, kua awhinatia mai au e nga tamariki taane a nga rangatira tokowha, ara, J. G. Tairora, te Kani Pere, Arapata Karaitiana, me Wiremu Munga Porolene tamaiti whangai a Renata Kawepo.

E mea ana au kia oti te whakarite he oranga mo *Aotearoa*, ka tukua ki te Komiti, e whakaturia e te hui o Waitangi. Ma taua Komiti e whakakotahi nga kaupapa, me nga tamariki. Ma nga kaupapa whai-matauranga, pu-whakaaro hoki e tohutohu nga tamariki ngakau tu-pakaka, hei reira te matauranga, me te kaha, ka tau-purupuru haere. Kote kōna ma *Aotearoa*, ka ahu mai i reira.—

1. I nga whenua o nga Maori. Me tonoa ia Iwi, ia Hapu hoki kia wehea he whenua hei whenua reti mo nga tau e rua-tokau-ma-tahi, ko te moni o te rihi o aua whenua ma te nupepa, kaore he tikanga kia nui te whenua ka uru ki aua Kahui, engari ma ia hapu, ma ia Iwi e Rahui i tetahi pūhi o ratou whenua hei kai ma *Aotearoa*.

2. Ka hokona te nupepa me te moni iti, a kei reira tetahi oranga mona.

3. Ko nga Pakeha kai-hoko taonga aha atu ranei i roto i nga takiwa nohoanga Maori, ka tonoa kia tukua mai i o ratou panui kia *Aotearoa*. Ka tukua nga panui a nga Pakeha o ia taone, o ia taone, ka whakararangitia raro i ia taone, i ia takiwa, ara:—

Nga panui o Nepia.

Nga panui o Kemureti.

Nga panui o Kororareka.

Mehemea ka peratia, ka nui atu nga moni e riro mai. Ka tonoa hoki ki te Kawanatanga, ki nga Rori Poti me nga Kaute Kaunihara kia tukuna mai i a ratou panui, hei reira ka sea tetahi wahi o te moni e pau ana i te whakahaere o te nupepa.

TE WHAKATAUNGA O OMAHU.

I MURI mai o te nukuhanga o te Kooti i te 17 o Maehe kua mahue ake nei, kua ata tirohia e matou nga korero katoa i whakatakotria mai ki mua i a matou. A kua kowhitia mai hoki e matou i roto i aua korero nga wahi e aheia ana e matou te kii he pono, a e whai paanga ana hoki ki nga korero tuturu o tenei keehi.

I runga i nga tini korero kururururu taupatupatu hoki, haunga nga korero o tetahi anake ki tetahi kai-korero, engari i a te kai-korero kotahi ano rereke ana korero i tetahi atu wahi. No konei ka tuturu o matou whakaaro he iti noa nga korero tuturu, tuku kei

te mau. Ko te nunga o nga korero i takoto mai nei ki mua i a matou, he hua pea no runga i te mahi matauranga, he kawenga ranei na te kore e mohio ki nga rereketanga haeretanga i ia wa i ia wa o nga korero e tukua haeretia iho ana i runga i te korero a ngutu apiti hoki, ki te awangawanga kau o te whakaaro ki nga korero tawhito, te taetae te purupuru nga tino putake.

I runga i nga whakahaerenga o nga korero tuku o tenei poraka e mahara ana matou kaore he tino tikanga kia kiia he raupatu ta Taraia tua-tahi ki te whenua nei, kaore ranei. Kei te whakaae katoa hoki i whai turanga wae-wae ia ki te whenua nei, na runga ranei i te raupatu, na runga ranei i etahi whakaritenga rangimarie, kaore ana tino tikanga. Heoi ko taua turanga ona i waiho hei take mona ki te whenua, tupu haere atu ai hoki hei take ki te whenua, mo tana mokopuna mo Taraia tua-rua. E kitea ana ano hoki, mehemea he aharanei taua take o Taraia tua-tahi. Kihai i motuhake ki a ia anake, engari i noho tahi ratou ko Ngatiwhatumamos, i moemoe mai nei ki ona tamariki me ona uri, me te mau tonu hoki o to ratou mana ki te whakahaere tahi i nga tikanga ki runga i te whenua, tae noa ki te wa i wehe-wehe ai i nga ra o Taraia tua-rua. Mehemea he aha ranei te tuturutanga o te raupatu i kiia nei na Taraia tua-rua, kanui hoki te kuraruru o nga korero mo taua mea, hei aha, kitea ana i runga i te ahua o nga tikanga o muri iho. Ko era o Ngatiwhatumamos i waho atu i nga uri o Taraia tua-tahi i runga i te moemoeanga o nga uri i kore atu ratou, ka mahue pai iho te whenua ki nga uri o Taraia tua-tahi. Ka kore i konei nga take o Turauwha motuhake nei ki waho i o Taraia tua-tahi. Kua whakaaraha mai etahi take i runga i nga mokopuna tokowha a Taraia tua-tahi, ara, i a Te Huhuti, Taraia tu-rua, Hinehore me Hikateko.

Mo te taha kia Te Huhuti, kaore he tino tikanga kia kii ake matou i mate tona take ki te whenua nei, kaore ranei i runga i tona moenga i a Te Whatui-apiti. Ko to matou whakaaro tenei, mehemea i ahua kore tona paanga i runga i tona wehenga atu, i ora ano tona take i te hokinga mai o Hikawera. E mea ana ano hoki matou, kahore i kaha nga kupu e kiia nei i kore nga take o Hinehore rana ko Hikateko, na konei matou ka kii, e wha nga tupuna whai take ki tenei whenua, ara, ko Hikawera, ko Taraia tua-rua, ko Hinehore me Hikateko.

Kua tae tonu mai ki te wa i a te Rangikamangungu raua ko Hawea me Te Uamairangi. Enei tangata tokotoru i whakahaere tikanga katoa ki taua whenua e whakawakia nei. A i te mea i heke iho ratou i te tupuna kotahi, e ahei ana tena hei whakamarama i to ratou whai-mana ki te whakahaere i o ratou whai-taketanga ki te whenua, e mohio nei matou i mahia e ratou.

Mo te tuku a Tuku e kiia nei, e mahara ana matou i whai-tuku ano pea a Hinahinaariki kia Te Rangikamangungu hei whakarite i te Ohaki a tona papa i tona matenga. Engari kaore matou e whakaae ki tera wahi o te korero i kii nei, i heke katoa atu te whenua kia Te Rangikamangungu, a i kore katoa te take o etahi o nga tangata whai-take. Mehemea i riro i a Te Rangikamangungu tetahi mea i runga i taua tuku, ko te mana anake o Tuku i riro, a kahore i rereke nga take o era atu tangata whai-paanga. E whaka-

aro ana ano hoki matou, kaore i riro i a Hawea tenei whenua i runga i te tukunga o ona toto. Kahore matou e kite, i whakataupua tenei whenua i runga i te tukunga o ona toto, Kaore hoki matou e kite i te take marama, e tau ai ki runga i tetahi wahi o Omahu i runga i taua take. I mahi hoki nga tangata ki runga i taua whenua ano, kaore he tapu nei. A kahore hoki he kupu i te aroaro o te Kooti hei whakaae i te whakanoanga o taua tapu. Ki ta matou titiro ko te take o Hawea kite whenua he pera ano me to Te Rangikamangungu he take tupuna.

E marama ana te Kooti i whai-take enei tupuna toko-rua ki te whenua mo ta raua mahi ano hoki ki te whenua. E puta mai hoki raua i nga tupuna i whai-take i mua i a raua. Otia, e ki ana matou kihai i motuhake ki raua anake te whenua. E kite ana hoki matou ko Te Uamairangi me etahi atu e piri ana ki a ia, i mahi tahi ki te whenua i runga ano i o ratou nei take. Ko te tuku a Hawea e kiia nei kia Tuhotariki, kaore e marama ki ta matou titiro. Ko te tikanga ia he take tupuna tona, a, kihai hoki taua take ona i kore.

Ki to matou whakaaro e hara te take o te whawhai Paratuna i te takahi tapu, e hara ano hoki i te tango whenua, engari, ko te ahua he pakanga mo te haere pokanoa atu o etahi ki te mahi i nga pa tuna o te Rotoroa, no kona ka whawhaitia e nga tangata na ratou aua pa tuna, he kore hoki no ratou e whakaae kia mahi te katoa ki reira. Kaore matou e kite i rereke te ahua o nga take whenua mai i reira tae mai ana ki te korenga atu o Ngatiteupokoiri i tenei takiwa i runga i to ratou hinganga i te Rotoroa. E tino tika ano i hinga ratou i taua parekura, a, horo atu ana hoki i reira. E mahara ana matou mehemea he aha ranei o ratou take whenua i mua atu o taua whawhai, i kore katoa i muri iho. A, i te wa e ngaro ana ratou, kahore i taea te ki i pa ano ratou ki te whenua. Mehemea he mea tika kia whakaaro tenei Kooti, ano nei ia kei te tau 1840 ranei ia e tu ana i muri tonu iho o te tunga ki tenei Motu o te Kawanatanga o Ingarangi, ka tino kii matou, kaore he take o Ngatiteupokoiri ki te whenua nei. A ka ki ano hoki matou kaore he tangata ke atu e whai-take ana ki tenei whenua i taua wa. Mehemea ka tino whaiwa rawatia nga tikanga o taua Ture o te tau 1840, ano ki tenei Kooti, he maha nga whenua o te Motu e takoto kau ana, a kaore he tangata e pa ana ki aua wahi, i tua atu o tenei tikanga pakeke, hei whakaarohanga ma matou e noho nei kei tau 1841, e noho ana, ka waiho tena hei whakauru mai i etahi tikanga raruraru e kore ai e kitea he tatutanga marama. Otia, mehemea ka ata tirohia nga korero maha e pa ana ki tau Ture o te tau 1840, ka tino kitea kihai te Kooti i mea kia whakatakoto ia i etahi tikanga e tupu mai ai i roto he mate ki nga tangata nona te whenua. E whakaae ana tenei Kooti ki nga tikanga i whakatakotoria i te keehi o "Oakura," he tikanga e rite ana mo nga mea ahua penei, a e ahei ai hoki matou te whakahaere i nga tikanga tika mo runga i tenei keehi, kaore matou e tauri ki te whakauru atu, ki te whakahoki iho ranei kia rereke atu nga tikanga i era i whakatakotoria i reira. Ka tango nei matou i taua tikanga hei tohutohu mo matou. E penei ana matou: I te wa i hoki mai ai a Ngatiteupokoiri ki te whenua nei i runga i te tono a katoa whaka-

puakina nei Te Moananui kia ratou i hoki katoa ano kia ratou o ratou take tawhito, kaore i tua atu. Ahakoa he maha nga kai-korero i ki i whakahuatia a Otupapao e Te Moananui i te hui kia Ngatiteupokoiri i Manawatu. Ki ta matou titiro kaore tenei wahi o tenei whenua i tukua, i maharatia ranei kia tukua. Na ko te mea hei whiriwhiri ma matou inaianei, he aha ranei nga paanga o Ngatiteupokoiri i i mua atu o to ratou hekeke, mehemea he aha o ratou take i reira koia na tonu ano o ratou take inaianei.

He maha nga rohe e kiia ana i whakatakotoria i tenei wa, i tena wa hei wehe i nga paanga o ia hapu, o ia hapu. Otia e ki ana matou kaore rawa i manakohia aua rohe kia ahei ai matou te kii inaianei kei te takoto tonu aua rohe. Ko te mea nui e kitea ana e matou no katoa tonu tenei whenua, me te mahi hoki o katoa ki te whenua nei i te wa tonu e hiahia ai ratou. Engari ko Te Rangikamangungu raua ko Hawea e kitea nuitia ana raua ki te taha Hauraro Rawhiti hoki o te whenua. Ko Te Uamairangi ratou ko Ngatiteupokoiri ki te taha Hauauru-ma-tonga. Kaore matou e kite i takoto he rohe tuturu o mua iho ki waenganui i a ratou. Na, i runga i te ahua o tenei keehi ma te Kooti e whakatakoto tetahi, etahi rana ranei mo waenganui o nga Iwi o tenei whenua. A i mua o te tino whakataunga o nga Ota, ka roherohe e te Kooti te whenua kia rua kia maha atu ranei wahanga i runga i te mana kua homai nei e te Ture Kooti Whenua Maori 1886, kei runga te maha o nga tangata e kitea ana i whai-take, ana tuturu nga rarangi ingoa, mohiotia ai kia whia nga wahanga, a ko whea hoki nga rana e whakatakoto e matou.

Otia i runga i te mea kaore he rohe tupuna hei tohutohu mo matou, ma te Kooti tonu e roherohe te whenua i runga i nga huarahi tika ki tana titiro e pai ai hoki te noho a nga Iwi i runga i te rangimarie. Engari ka purutia tenei mo muri rano i te otinga o nga rarangi ingoa. Ko enei korero katoa i mua ake nei e whai-tikanga anake ki nga keehi e rua, ara, ki ta Airini Tonore, me ta Wiremu Porotane me nga tangata i muri i a raua.

Na, mo te Kereme a Wiremina Ngahuka, kua kii te Kooti i mua ake nei kaore i tika a Turauwha, no kona ka whakakorea tona take i raro i tena tupuna. Engari e ki ana matou he take tupuna ano tona i raro i a Hikateko.

Mo te taha kia te Matenga Peka-peka e ki ana matou kaore i kaha aua korero i homai ai hei whakaatu i whai-take mo te 100 eka, e ki ana matou kaore ia i tika ki reira.

E mahara ana ano hoki matou kaore e tika te keehi motuhake a Haurana Tiakiwai.

Ko era atu keehi apiti ano ki ta Te Matenga Peka-peka i raro i a Ngatiteupokoiri, ka ata purutia ano e matou kia whiriwhiri rano nga rarangi ingoa. Otia he mea tika kia mohiotia tenei, e kore ratou e arahi ki te whakahaere tahi i o ratou paanga i raro i era atu take kua kiia nei e matou i tika, engari ka ata purutia tena mo te wa e whakahaerea ai nga rarangi ingoa. Kei roto i nga rarangi kua tapiritia mai nei ki tenei whakataunga nga ingoa katoa o nga tangata i whakaturia nei he kereme mo ratou i raro i te take kua whakahuatia iho nei. Ara, he ahua kau aua rarangi, e ahei ana ano hoki kia whakatikatika i ki runga i nga huarahi e maharatia

ana he tika, i muri iho i te putanga mai o nga whakahe.

E kore e puta wawe nga Ota-tuturu, kia tuturu rano o matou whakaaro, ki te ahua o nga wawahanga mo te whenua.

KO NGA NUPEPA TENEI I PERE-HITIA I IA WA, I IA WA.

1. Ko "Te Pihoihoi" i whakahaeretia e Te Koohi, ko taua nupepa i mate i a Kingi Tawhiao me ona rangatira.

2. Ko "Te Hokioi" ko tenei nupepa i hinga i te timatatanga o te whawhai nui ki Waikato.

3. Ko "Te Waka Maori" i tautokotia tenei nupepa e te Kawanatanga, a mate ana i te whakawa i whakaarahia e Henare Rata o Haku Pei ki te kai-perahi o te Kawanatanga.

4. Ko "Te Wananga", ko tenei nupepa i whakahaerea i raro i te mana o Hone Hiana, ko tenei nupepa i hinga i te kore moni hei kawae haere i taua nupepa.

5. Ko "Te Korimako" he nupepa pai tenei, he nupepa whakapono, a i hinga i muri iho o te matenga o te tangata nana i timata taua nupepa.

TE MATENGA O PAORA TUHARE O TE WAITEMATA, ME TE MATENGA O PAORA KAIWHATA O MOTE.

Ko te matenga o enei tangata e rua kua motu nga riniki e rua o te tini huihui i nga tangata Maori i te wa kaore he whakapono, a kaore hoki he Kawanatanga. I te wa o te tukunga o nga ingoa ki te Tiriti o Waitangi, ko au tangata tokorua e tamariki ana, ko au tangata e rua i uru ki roto i nga whawhai, ki nga raruraru i tupono i mua o te taenga mai o te Ture o te Kawanatanga. He tangata toa, he tangata atawhai, ko etahi enei o au tangata, ko ta raua kupu i rite ki te hiiri, kaore e taea te wahi. Ko te tu tangata e kore e whakarere i tona hea, a kaore e matakui i te hua riri, mei whakarongo te Iwi Maori ki nga kupu whakaako a enei tu tangata, me etahi atu, ko nga raruraru maha noa atu, kua pa mai nei ki te Maori, kua kore. Ko Paora Tuhaere kua roa ia e mate ana. Ko Paora Kaiwhata kua roa ia e whakahemohemo ana. Ko te mea nana ia i tautoko, ko te whakawa o Omaha, ka mutu tena, haere atu ana ia ki tona moenga roa i te 20 o nga ra o Mei nei, kanui te pouri me te aroha, mona.

Ko Te Karimena e tu ana ano hei Minita mo te taha Maori, ahakoa kua whakarerekitia nga tunga o nga Minita o te Kawanatanga, ko te taha ki te taha Maori kua wehea. Ko Te Karimena kua whakaturia hei Minita mo te taha ki nga Kooti Whenua Maori, ko au Kooti hei raro i tona mana.

Ko Timi Kara tena e riro mana nga mahi mo te taha ki te taha Maori, ka waiho mana tena mahi, mo te taha ki te Tari hoko i nga Whenua Maori, ka riro tena ki raro i te mana o Makenehi te Minita mo nga Whenua. Tena pea e kitea tetahi raruraru mo te whakahere i nga mahi mo te taha Maori, engari, e kore e roa kua tikatika haere tena taha. Engari e kitea ana me whakatu ano etahi tangata, ahakoa kia, he poori he Komiti ranei hei whakahere mo te taha ki te Iwi Maori, he maha nga mea hei mahinga, hei tirohanga, a he maha nga mea hei whakatika-

tikatanga ko au mahi hei waho atu o te kaha o te tangata kotahi. Ko taua Komiti me whakatu mo te taha ki nga Maori, me te Kawanatanga hoki, ko te mahi ma taua Poori Komiti janei hei whakakaha i te Iwi Maori kia kite ai ratou i nga mea e tika ana hei whakaako ia ratou. E kore e tika kia mahia au mea me ke atu ano i nga Maori kia uru mai ki roto i au mahi, a kia whai-mana ki te mahi i raro i nga tikanga o te Ture, ma taua Komiti e whiriwhiri nga Pitihana e tukuna ana ki te Paremata, a me te whakaatu ia ratou whakaaro ki te Kawanatanga, no te mea kaore e ahei i nga Komiti o te Paremata te mahi i nga mahi mo te taha ki te Iwi Maori, no reira ka mate ko te Iwi Maori.

Ko Tawhiao kua whakaae ki te tango penihana mai i te Kawanatanga, Ko tenei me titiro atu e tatou, ko te mutunga tenei o te Kingitanga a ko ake nei, ko te Maori kua kotahi ki te Pakeha, a ko tenei, me matakikiki atu ki nga painga, ki nga kincnga ranei o tenei. A, ahakoa pewhea ranei pewhea ranei nga mahara, heoi kua timata te mahi, ko tenei kua kotahi nga Iwi e rua, ma nga kai-arahi o nga tangata Maori, e kite i te taumaha kua tau ki runga i a ratou ko nga kaumatua me nga tamariki, ka titiro atu kia ratou hei arahi i a ratou.

Ko te hui ka tu nei ki Hehitingi e hapai i nga tikanga kua whakatakororia e te tama a Potatau.

Ko te Kingitanga e whakatete ana ki te Kawanatanga o te Koroni. Mehemea i ahei te whakabinga i nga Pakeha me te pana atu i a ratou ki waho o tenei motu, kua ara taua tikanga. Engari kaore i kaha ki te pera. Engari he maha ano nga tangata Maori i piri kia Te Kuini, he tangata penei me Tamati Waka Nene i nga wa o mua. a, penei hoki me Meiha Keepa, me Meiha Rapata, me Renata Kawepo, me Karauria, me Ihaka Whanga. me Pitiera Kopu, me etahi atu i te whawhai a te Hauhou i arahi nei i o ratou tangata ki te whawhai ki o ratou Iwi ano. Mehemea i piri tonu nga tangata Maori i nga wa o mua ki te whawhai ki nga Pakeha, ko tenei Motu ko Nui Tirenai, kia a ratou ano i tenei ra. Engari ko taua ra kua hori, he maumau ki te tangi ki te miraka kua maringi.

Ko tenei me piri nga Maori ki nga Pakeha, me mahi tahi raua, ko nga ritenga o nga Maori tawhito kua totohu. Engari me whakaara he mea hou ki te hui ka tu nei ki Hehitingi, he mea kaha atu i te mea tawhito. ko te tikanga hou kia kaha, kia whanui, kia penei ai me nga tima nunui a te Pakeha, he kaha atu anake ki te ngaru, me te tere te haere ki tona tauranga kawae ai i ana pahihia, me ona utanga.

TE KAWANA HOU.

Te Kawana Hou, Te Era o Karabiko i tae mai ki Ponoke i te Turei, te whitu o nga ra o tenei Marama. Ko te hiahia ake o te ngakau kia penei tona pai me tona atawhai ki te Iwi Maori, me te Kawana kua hoki nei.

Ko tenei Kawana he heramana tawhito, otira he Apiha Manuao.

I te unga mai o te Kawana ki Ponoke inanahi i te whitu o nga ra, ka hui te Pakeha o ia wahi o ia wahi ki te whakanui i te Kawana, i roto i taua whakaminenga e rua nga tangata Maori i reira me a raua wahine. Ka tu a Te Pere, koia Te Mea o Ponoke

e whai-korero ana ia ki te Kawana hou, kaore ano i ata oti tana whai-korero, ka haukotia e tetahi o nga wahine Maori ra te korero a te Pere, ka karanga atu nga Pakeha, taihoa, taihoa koe e korero. I konei ka kata te Kawana, ka patai atu ia ki te Pirimia, he aha te tikanga o tenei kupu taihoa, ka whakaaturia ki a ai, ka mutu te korero a nga Pakeha, ka tu mai ano te wahine Maori ra ka whai-korero, a ka mutu tana korero, ka haere atu ia ki te ringaringa ki te wahine a te Kawana, nui atu tona kata, me tona pai ki te ahua o tenei Iwi o te Maori.

Ko te kape tua-tahi o tenei nupepa o "Aotearoa" kua puta, engari he maha nga raruraru i tupono, no reira kua nga kai-korero o tenei nama tua-tahi e mahara, ka penei tonu te tauwira o tenei nupepa. He maha nga panui meake te perehitia ai.

A ka tukuna a ko ake nei nga korero hou o Tawahi, a me nga korero katoa o te Paremata Maori ka tu nei ki Hehitingi.

Ko te take i tukuna atu ai te kape tua-tahi o tenei nupepa, he mea kia mohio ai nga tangata Maori kua puta mai a "Aotearoa" ki te ao marama, mehemea ka mate tenei nupepa no nga Maori te he.

Ka koa matou, mehemea ka tukutukuna mai a koutou reta i nga wahi katoa o te Motu nei, nga korero ranei e tupono ai ki a koutou hui, a koutou papa-purei, hutu-pooro, otira, nga korero hei whakangahau i te tangata korero i tenei nupepa.

Ko nga reta katoa e tuhia mai ai, me tuhi ki te Etita o "Aotearoa", Nepia.

Ki te mea, ka kaha e kore te Maori e kaha ki te whakahaere i enei mea mo te ratou nei ano mahi, ka korero matou ki nga whai-korero tino whakaaro nui i korerotia mai ai kia matou e te Iwi Maori. Me titiro hoki nga motini maha, hangai, whai-tikanga, i puta i tetahi hui nui ki te Wairoa; o waru nga ra e whiriwhiri ana taua hui, no ratou anaake, tino whai-matauranga, whakaaro nui o ratou whiriwhiringa. Kahore e ngaro ana te whakaaro nui o te Iwi Maori. Heoi, e tika ana kia whiwhi ai ratou ki te mana whakahere i ratou nei tikanga. He mea tango mai no roto i te Ripouta enei korero.

KI TE KAIPEREHI O AOTEAROA.

E TA, ka nui toku koa i toku rongonga, mea ake te puta mai ai ki te ao marama tetahi nupepa ma te taha ki te Iwi Maori, ko "Aotearoa" te ingoa. Ki taku mahara he mea tika rawa atu tenei mo te taha ki te Iwi Maori, kia ahei ai ratou ki te whakaatu i o ratou whakaaro ki nga mea e kinongia ana e ratou, a ki nga mea e paingia ana e ratou, mai rano o te taima o te Waka Maori, a tae mai ki te wa o Te Wananga. Ka mutu te huarahi e ahei ai nga Maori ki te whakaputa mai i o ratou whakaaro. Ki taku titiro e haere ana, e mahi ana ratou i roto i te pouritanga, ma tenei nupepa e ahei ai ratou ki te whakapuaki i o ratou mahara. He maha nga mea e haere he ana, he ana mo te taha ki te Iwi Maori, nga Ture o te Kooti Whenua Maori, nga mahi i roto i te Paremata. Tena au e whai kupu ano a ko ake nei, mo nga mea e mohiotia ana e au, e haere he ana ki taku titiro. He neke kau tenei hei whakamaunuu tenei i te nupepa. Heoi ano,

NA TE RAUPONGA.

NO MOTO I NGÄ TURE O TE PAREMATA, MO NGÄ WHENUA MAORI.

Ko te Paremata tua-tahi o Nui Tirenī, no te tau i haere ai a Hori Kerei ki Ingarāpi, i whakaturia ai, ara, no nga ra whakamutunga o te tau 1863. Ko taua Paremata ka 30 takau tau e hanga Ture ana mo nga Maori me nga Pakeha. Ko nga Ture i mahia mo nga Pakeha, kaore e tino hangai mai ana ki nga rawa Maori engari, ko etahi o auā-Ture e tino taumaha ana ki nga Iwi e rua, ko etahi o auā-Ture e tino pai ana. Ko nga Ture e pa ana ki nga whenua Maori nga mea hei whakaaranga mana inahoki, ko nga Ture o pa ana ki nga whenua o te hunga Maori, ko reira nga mea e pa tuturu ana ki tona tinana. I te taenga tua-tahi mai o te Pakeha ki tenei Motu, ka tauri ki te hoko whenua i nga Rangitira, ko te utu he parakete, he pu, he huka, he paraoa, he peeka, he rama. Inaianei, ka nui nga Rangitira, me o ratou hapu, e kereme ana i nga whenua o etahi atu hapu. Na i runga i te kaha o te hiahia o nga Pakeha ki te tango whenua, me te hiahia nui o nga Rangitira Maori ki te hoko, ka riro pokanoa nga whenua o etahi atu hapu. Ko te takotoranga tenei o nga hoko o mua atu o te tuinga o te Tiriti o Waitangi, ka 52 nga tau kua pahure ake nei. No runga i enei mahi hoko he, ka tipu nga riri i roto i nga Maori ano kia ratou, me nga Maori ki nga Pakeha. He nui nga Maori i tae ki te hui i Waitangi e mohio ana ki te take o te riri a Te Rauparaha me Rangihaeata kia Kapene Wekepuru me ona hoa, mo nga whenua o Te Wairau. No tenei takiwa ka whakaturia e Te Kuni a Komihana Pene hei uui i te tika i te he o auā hoko. Mehemea i ata tatari a Kapene Wekepuru kia oti te mahi a Te Komihana, kaore e maringi te toto. I muri mai i tena ka korerotia ki nga Maori ka takahia, e te Kawanatanga te Tiriti o Waitangi, ka tangohia katoatia nga whenua Maori, ko nga mahinga kai anake i waiho kia ratou. Ka wehi a Hone Heke mo tenei, turakina ana te pou a Te Kawanatanga i Kororareka, koia nei te take o te pakanga tua-tahi i waenganui i nga Maori me te Kawanatanga. I kaha te korero a Hori Kerei, me te Pihopa Herewini me te Tumaki whakawa mo nga Maori, a ahakoa i pehia e te Kavana te riri, a i maatua tae mai ano te kupu a te Kawanatanga o Ingarangi ki a ia kia tika tonu te whakahaere i nga tikanga o te Tiriti o Waitangi. Ka haere a Hori Kerei, ka hangaia e te Paremata nga Ture. Te Ture tua-tahi, no te tau 1862, engari kaore i whai-mana. No te tau 1865 ka hangaia te Ture Kooti Whenua Maori, ko te mana i hoatu ki te Kooti i raro i taua Ture, kanui ana mahi hei whakamiharotanga.

Na, no raro i taua Ture (1865,) tangohia ana te whenua a te tokomaha, a, ka riro ki nga tangata kotahi takau, te hunga i roto i te Tiwhikete. E hara i te mea na te Paremata te whakaaro kia pena nga whakataunga o nga Kooti Whenua Maori, kaore. Na te Kooti tonu ana mahi, i runga i te pohehetanga o ana whakatau. Na reira i riro atu ai te whenua a te hunga tokomaha ki nga tangata toko-iti. Otira, no taua wa rano, no te Ture o te tau 1865, i timataria ai nga mate me nga kino katoa mo

runga i te Iwi Maori, me ena whenua. Te take i puta ai auā mate, me nga kino, he kore mohio no te Paremata ki te hanga i nga Ture pai mo nga whenua Maori. Na reira i auā raruraru ai tana whakahaere tikanga mo te taha Maori. Na, no te tau 1867 i hangia ai e te Paremata tetahi Ture ano mo nga whenua Maori, i runga i te mana o taua Ture, e taea ana e te hunga kotahi-takau i roto i te Tiwhikete, ko te tuku anake i te whenua ki te reti. E kore e ahei i a ratou te hoko, te mokete ranei i te whenua. Na, no nga tau o muri mai, ara, no te tau 1873, i tauri ano te Paremata ki te hanga Ture mo nga whenua Maori. I roto i taua Ture i whakarereketia nga tikanga mo nga Tiwhikete, i whakaputaina i raro i nga Ture o mua, a, tapaina ketia, he Whakamaharatanga Take. I roto i auā Whakamaharatanga Take, i whakahuatia katoatia nga ingoa o nga tamarihi i whai-take ki te whenua. Na te kore mohio o te Paremata i pohehe ai tana hanganga Ture, ona tikanga mo nga mea e pa ana ki te Iwi Maori. Na reira i auā raruraru ai tana whakahaere tikanga mo te taha Maori. Na, no te tau 1867 i mahia e te Paremata tetahi Ture hou mo nga whenua Maori hei whakatikatika i auā raruraru,--I runga i te mana o taua Ture, e taea ana e te hunga kotahi-takau i roto i nga Tiwhikete, te tuku i te whenua a te Iwi ki te reti. E kore e taea e taua hunga te hoko, te mokete ranei, i te whenua, heoi, ko te tuku anake ki te reti. No te tau 1873, ka mahia ano e te Paremata tetahi Ture hou ano. I puta ano etahi raruraru i konei. Kaore i ata marama te whakahaere tikanga mo nga whenua, te hoko, reti, aha ranei, i raro i te mana o taua Ture. A, mau tonu te tipu mai o nga raruraru, no taua wa rano, taea noatia ki enei ra. Kei roto i te pouri e mahi ana. Kaore i marama te whakaaro a tetahi tangata a nga Kai-whakawa ranei o te Kooti Whenua Maori, o te Kooti Hupirimi ranei, ki nga tino tikanga katoa e mau ana i roto i nga Ture e pa ana ki nga whenua Maori. E aue ana te Iwi Maori i te hubua o nga mate e tau ana ki runga kia ratou me o ratou whenua. Kitea ana e ratou nga tau-mahatanga o te Kooti Whenua Maori, te nui o nga utu e tonoa ana mo nga whakawa whenua, me te nuinga o nga moni i pau i runga i auā huarahi whakahaere katoa. Kua kitea hoki nga mahi korero teka i roto i nga Kooti Whenua Maori. A, ka riro atu i runga i taua mahi korero parau nga whenua a nga tino tangata o to ratou Iwi ano, kaore nei e whai-take. Na nga mahi hianga a te Maori ki tona Iwi ake, enei mate. E tika ana kia kimihia e te Iwi Maori, me kore ranei tetahi huarahi ke, e taea ai te pehi i auā raruraru, hei arai atu i auā mate, kia whakamutua auā mahi he katoa, a, kia tipu ora ai te Iwi. Otira, me pehea? E aue e taea te kimi i tetahi ara hou, kaore ranei? Me titiro tatou ki te whakaaro o nga rangatira Pakeha o mua, penei me Ta Hori Kerei, Herewini Pihopa, Ta Wiremu Matenga, Timuaki o te Hupirimi Kooti i nga wa kua pahure atu. Ko auā rangatira Pakeha, he hunga mohio tera, e whakaaro nui ana, e aroha nui ana ki te Iwi Maori. Na, ki o ratou whakaaro he tikanga pai enei i whakahuatia i raro iho nei, ara:—

Tua-tahi. Mo nga whenua a nga hapu me nga Iwi.—Na, mo nga rohe. Auā whenua, ki te whakaaro e

auā Pakeha, e tika ana, mā nga Maori e mahi taua mahi, te whakatakoto rohe i waenganui o nga Iwi me nga hapu. No te mea ko ratou te hunga mohio ki nga korero a nga tipuna mo nga roherohe whenua a nga Iwi, me nga hapu. Na reira i pena ai te whakaaro o auā rangatira Pakeha, he ritenga pai ia, mehemea ka xiro ki te Iwi Maori te mana whakahaere i taua mahi mo nga roherohe whenua. A, mehemea ka puta ake etahi tau-tohe-tohe i runga i ta ratou mahi, i runga ranei i nga korero a tetahi taha, a tetahi taha, nga rohe, heoi, e pai ana, kia tukua atu auā tohetohetanga ki te Kooti, mana e whakaoti, e whakatau.

I mua i nga wa o nga tipuna, mehemea ka puta ake he tau-tohe-tohe mo nga whenua, ka mura te ahi, ka riri, ka mau ki te pu, ki te taiaha, ki te tao, hei patu, ara, i runga i te ngakau Maori. I enei ra, ka mahue atu auā tu ritenga o mua, a, ka waiho, ma te Ture e iri ana i runga i a tatou katoa, ma te Kooti e ata whakatau nga tau-tohe-tohe i runga i te korero a tetahi taha a tetahi taha ranei:—

Tua-rua. Mo nga whenua a nga Iwi, me nga hapu.—E tika ana mā nga Pakeha, mā nga kau-matua e whai-whakaaro ana ki te whakahaere tikanga mo nga whenua a nga Iwi, me nga hapu, kia puta he painga, he oranga mo te hunga katoa, nona nga whenua. He ritenga Maori tenei no mua, mā nga tangata mohio e tiaki te Iwi.

Ki Ta Hori Kerei whakaaro, he ritenga pai tena. No reira, no te wa o tona tuunga tua-ruatanga hei Kawana mo Nui Tirenī, i whakaritea e ia tetikanga Runanga. Na, i runga i taua tu huarahi, i whai mana nga Runanga Maori ki te tuku i nga whenua hei reti, hei paamu, ki nga Pakeha e hiahia ana ki te tango whenua mo ratou. E taea ana nga whenua te tuku ki te reti, kaore hoki he raruraru i muri iho, no te mea i mua i te tukunga i te whenua ki te reti, kua korerotia, kua maatua whakaaetia nga tikanga me nga whakaitenga o te reti i roto i o ratou Runanga. Ko te nuinga rawatanga o nga tangata mohio o te Iwi Maori o tenei wa, whakaae ana ki auā ritenga e rua i korerotia i runga ake nei.—Ki o ratou whakaaro me pere ano nga tikanga mo nga whenua, mo nga ra e takoto ake nei.

I mua, i te mea e hokona ana nga whenua e te Maori ki nga Pakeha mo ratou, mo te Kawanatanga ranei, i korerotia nuitia nga korero katoa mo te hoko i te aroaro o te Iwi katoa, a, i reira hoki, i to ratou aroaro i whakaaetia, i whakaritea nga tikanga katoa mo auā hoko. Ko nga Rangitira Maori nga kai-whakahaere mo te taha ki a ratou. Ko nga moni katoa e whakaputaina mai ana mo te hoko, ka lawea ki te aroaro o te Iwi katoa, nona te wahi e hokona ana:—A, ka tuhaina atu nga moni e nga Rangitira ki te Iwi, i runga i nga Maori. A, pena ano hoki mo era atu tikanga whakahaere mo nga whenua Maori. Kei nga Kau-matua te mana. A, ki te haere he ta ratou whakahaere, heoi, ka mutu, ka whakakore atu ta ratou mana, ka riro ko tetahi tangata hei riwhi mo tera kua turakina.

Ko te wehi nui, i tino wehi ai nga Maori, kei riro i te Pakeha o ratou whenua. No mua, no te taenga tua-tahi mai o te Pakeha ki tenei Motu taua whakaaro i whanau ai. Nga whawhai katoa o Nui Tirenī no runga mai ano o te whenua, te putake mai o

i a Kapene Wekepiri me ona hoa i Wairau. Ko te whawhai a Hone Heke raua ko Te Kawiti, i raro. Ko taua take; Na taua take ano i timata ai te whawhai o Waitara. Na taua take na te wehi kei riro atu i a ratou te whenua, i timataria te mahi i te Kingi i Waikato i te wa i tu ai ko Te Wherowhero, ara, ko Potatau hei Kingi mo te Iwi Maori. He tautohe whenua ano te putake mai o aua raruraru, me aua whaiwhai;—Kati. Ko aua tu putake ano, ko nga raruraru mona whenua, nga take i karangatia ai nga Iwi kia huihui ki Waitangi i tenei tau, kia tu te hui ki reira, ki taua wahiano ioti ai te Tiriti tua-tahi. Hei reira ka kitea, mehemea e tika ana ranei te haere i raro i te mana o taua Tiriti. kaore ranei.

He maha nga hui Maori i karangatia i nga wahi katoa o Aotearoa, i roto i enei tau e toru kua hori ake nei.—I aua hui i korerotia nuitia nga mate, me nga ritenga e pa ana ki te Iwi Maori me tona whenua.

No te tau kua taha ake nei, 1891, i whakaturia e te Kawana Onero, tetahi Komihana ko Te Rihi hei Tiamana mo taua Komihana, ko etahi o nga Mema i whakaturia e te Kawana mo taua Komihana, ko Timi Kara, raua ko Te Make.

Ko taua Komihana i tae atu ki nga Iwi Maori katoa. I kite hoki ratou nga kau-matua, me nga tangata e whai matauranga ana, a, i korerotia nuitia e ratou o ratou whakaaro mo runga mo nga take e whiriwhiria ana e nga Komihana.

Na i roto i nga korero katoa, kitea ana e nga Komihana, e toru nga tino putake nui, i puta ake ai nga raruraru.

Tua-tahi. Ko nga tautohetohetanga i waenganui i nga Maori me te Kawanatanga mo nga whenua, nga raruraru i waenganui i nga Maori me nga Pakeha, mo nga hoko, mo nga mokete, me nga reti. Nga raruraru mo te taha ki nga whenua o nga hapu, i puritia e tetahi, e etahi ranei o ratou i runga i nga tikanga tiaki. Ko aua whenua no te hunga tokomaha, engari, e puritia ana e te tangata kotahi, nga tangata torutoru ranei, me te mea no ratou tonu ake.

Tua-rua o nga mate o te Iwi Maori. Ko nga mahi a te Kooti Whenua Maori. Ko te roa ki te whakawa i nga whenua, me te nui o nga moni e pau ana i runga i te kore pumautanga o taua mahi. Ko tetahi, ko te kore marama o nga Ture e hangaia ana e te Kaitiaki, me te tau-patupatu o nga kupu o nga Ture e mahia ana i tena tau i tena tau. Na ena tu mahi ka tino taumaha rawa nga mate e eke ana ki runga i te Iwi Maori, me o ratou whenua.

Tua-toru o nga mate, ko nā rihi, me nga hoko a te hunga Maori nga Pakeha i nga whenua e takoto ai i runga i te ingoa e te hapu. I tena kore he Komiti i whakaturia i a whakahaere i aua mahi kia tika ai te mahi a tena tangata, a tena tangata, ka haere pokanoa tena tangata, tena wahine, tena tamaiti i runga i ta tona ngakau e hiahia ana, a kore noa iho he ritenga i oti, ko te hunga i whakaa-ro kia mahia tikatia te whenua, ka araia e te hunga i kotiti he o ratou whakaaro. Hei taura. kua mohio nga Maori kua noho o ratou ingoa ki nga poraka nunui, kaore rawa kia puta he painga he oranga ranei mo ratou me te Iwi i te wa i a ratou te whenua pupuri ano, waihoki, ko nga Pakeha, akao ko tona kotahi, ko ia ranei me hi atu e mahi Kamupene ana, nga

Kaunibera Takiwa, nga Rori Pooti i tahuri i raro i te Ture, me te ngakau manawanui ki te whakapai i nga whenua, ko te mutunga ko te ratou ora. I te takiwa i nga Maori tana whenua, kaore rawa tetahi wahi o taua whenua i whakapaingia.

Ko nga poraka nunui kei nga Maori inaianei, mehemea i nga Pakeha kua tu noa atu he taone, kua mahia nga poro momona o te oneone, kua puta mai he oranga mo ratou (nga hua o te whenua) hei whakaako i a ratou tamariki ki nga mahi whai-oranga katoa o tenei ao. Na, ko aua whenua nei ano i raro i te whakahaere a te Iwi Maori, kore rawa atu kia kitea tetahi huarahi i puta mai ai he oranga mona mo te Iwi ranei. I waiho noa iho nga whenua kia takoto mangere, ko nga moni i maumautia ki nga mahi pokanoa, me nga mahi whakahaere whenua i roto i te Kooti Whenua Maori, ka mutu enei ka tahuri ki te whakararuraru i nga whenua. Ko te mutunga o enei mahi he tau-tohotohe, he kai waipiro. Ke tona tuturutanga, e mahi huna i nga whenua. Na enei tu mahi nga whakawa e pau nei nga moni i nga Hupirimi Kooti me etahi atu Kooti hei whakatikatika i nga mate. Apiti atu ki te hunga kua wehewehea o ratou hia, mehemea ka tahuri ki te hanga taiepa hei mahinga kai, ka tikina mai e etahi, ka turakina nga taiepa, ka tahuri hoki ki te atete i te hunga e hiahia nui ana ki te whakapai i te whenua.

TE HUIHUINGA I TU KI WAITANGI.

Ko taua hui i tu nei ki Waitangi, te take he whakariteanga kia tu tetahi hui nui ki Heretaunga a tenei marama nei.

Ahakoa he torutoru nga tikanga i paahitia; ko te Ripotaia a te Komiti he tino mea nunui nga tikanga o roto, a i whakapai katoa te huihuinga ki nga tikanga o roto o taua Ripotaia.

He tino roa rawa taua Ripotaia, e kore e hei kia perehitia katoatia nga korero o taua Ripotaia.

Ko nga tino tikanga o taua Ripotaia koia enei:—

Me hanga he Mapi mo nga takiwa e nohoia ana e nga Maori, kia whakaitia ai he takiwa pooti, pera me nga takiwa pooti Mema mo te Paremata. Ma nga tangata o roto i aua takiwa e whakatu he tangata mo ratou hei haere atu ki taua hui ka tu nei i te marama o Hune.

Ko nga takiwa, me whakarite i runga i nga wahi e nohoia ana e ia Iwi e ia Iwi.

Kua oti te whakarite me tu taua Hui ki Te Waipatu wahi o Haku Pei. No te mea he wahi tera e tatapu ana ki waenganui o te Motu nei; He wahi hoki e pai ana mo te haerenga mai o nga tangata o nga wahi maha o te Motu nei.

He tino kaha nga kupu a nga tangata i tu ki te whai korero ki te kii, ko te mea pai kia tu he tangata mo nga wahi katoa o te Koroni, hei haere atu ki taua hui, mea ake nei ka tu.

He maha nga korero mo runga i te whiriwhiringa i nga tikanga o te Ripotaia. A i whakaatu nga tangata tokomaha i tu nei ki te whai korero i to ratou marama ki nga tikanga, me te nohoho hoki o nga ritenga o roto i Ripotaia, me te whakaritenga hoki e hui ka tu nei.

Heoi, riterite katoa te whakaaro o te hui ki te paahi i taua Ripotaia.

I muri iho o te paahitanga o taua Ripotaia, ka tu a Timi Kara Mema o Te Tai Rawhiti ki te whai korero ki te hui, he roa tana whai korero.

Ko te timatanga o tana whai korero he whakapai ki te Komiti mo te pai o ta ratou Ripotaia.

Ko te tiroirohanga mo taua Ripotaia, ka ki a Timi Kara, kaore ahau e miharo ana mo runga i te whakaotinga a tenei huihuinga i nga tikanga kua oti nei; Engari e kua ana ahau i runga i te whakaarohanga iho; Tena ano tetahi atu hui kua whakaritea i raro i tetahi atu ahuatanga, hei tika nga e taea ai te whakahaere nga tika nga e pa ana kia koutou.

Otiia i runga hoki i te mohiotanga iho ki te uaua o te haere atu ki aua tu hui, ko tana tumanako, tera ano e penei te tukunga iho me tenei kua oti nei; A, ko te paahitanga e nga tika nga o te Ripotaia kua tubia ake i runga nei, he tino otinga tena mo nga huihuinga, e whakahaerea peneitia ana, ara, e hara nei ona kai whakahaere i te mea ata whakarite, ko nga tikanga i oti i tenei hui nui, e whakaatu tuturu ana, kaore e taea e koutou ake ano te whakaatu tetahi huarahi motuhake mo te whakahaere i nga tikanga e whiwhi ai koutou i nga mea e whakaa-rohia nei e te nuinga o koutou, ara:—

Mo te Kawanatanga motuhake:—

A e whakaatu tuturu ana hoki, me tango koutou i nga whakaaro a te Pakeha, a ko a koutou tikanga me whakarite atu ki nga tikanga Pakeha, e kaha haere nei te tupu, no te mea kua tino pumau tera Iwi ki tenei whenua.

E hari ana a Timi Kara i runga i te mohiotanga, ko nei te take o te hui nui ka tu nei, a mo te whakaritenga hoki kia tu taua hui ki tetahi wahi pai (tata pu ana ki waenganui,) e tata atu hoki ki te nohoanga o te Kawanatanga.

Na, mehemea e tino whakaaro ana koutou ki te whakarite i a koutou whakaaro, ara, kia haere atu ki taua hui, nga tangata o nga takiwa Maori katoa, puta noa te Koroni.

Ma tena e tino mohiotia ai ka taea ngu raruraru katoa ki taua hui, ara, e kore tetahi e mahue ki waho, ka tae atu hoki ki taua hui nga whakaaro katoa mo nga tikanga e pa ana ki te katoa.

Ko te tikanga e taea ai tenei otinga, e maharatia nuitia nei, me tupato koutou, kua e tukua mai etahi tangata o waho, ki te whakahaere i nga tikanga o te hui, no te mea ko nga mahi o taua hui, na nga tangata anake i whiriwhiria nei, o ia takiwa o ia takiwa.

Mehemea ka kore e penei te whakahaere, na, ka kawea mai ki te hui nga tikanga hanga noa iho, a te mutunga iho he raruraru.

Ko tana ia e tino whakaaro ana ko nga mahi hei mahi mo taua hui, a i te mea hoki he Maori ia, apiti atu ki tana Minitatanga, ko tana hiahia, kia kite, tera tetahi tikanga na nga Maori ake i hanga hei mea e taea ai o ratou raruraru te whakaoti, kua he whakararu mai a te Paremata. Na, kua whakaaturia ano hoki e ia i era atu korerotanga i mua atu, nga tikanga maha a te Pakeha, a ki te whaia e koutou tera e whiwhi ki te painga.

Ko ta ratou mahi he whiriwhiri i o ratou ropu whakahaere tikanga, a kei nga tikanga e whakaarohia ana, tona mutunga iho he pai. A e tino mohio

aia ia Timi Kara. Mehemea ka taea e koutou te mahi tetahi "tikanga" pai, hei tikanga e taea ai te whakahohoro, me te pai o te whakaotinga i nga raruraru i runga i o koutou whenua, ara, mo runga i nga huarahi e puta ai he pai kia koutou, a, hei kukume mai hoki i nga tikanga e nohoia ai nga whenua, a e tino mohio ana ia tera te Paremata e whakamana i a koutou tikanga e whakaoti ai, ara, e kore ia e whakaware mai ki te tohe ki te Kawanatanga kia whai kupu ki te Paremata kia whakamana aua tikanga a koutou, a, e hara tenei i te kupu whakahihiri, ara, te ki, kaore te tunga whakatete e kaha ki te turaki i te mana o te Kawanatanga mo runga i enei tu mea. No te mea ka tuaratia mai te Kawanatanga e nga whakaaro kaha o te katoa.

Tera koutou e marama i runga i aku whai korero, tera e kore rawa ahau e awhina i etahi ropu e mahi tikanga ana kia pa mai ai he mate kia koutou, ki te whakaae ranei kia paahitia etahi Ture e pa ai he mate kia koutou. I runga i enei kupu aku, ki taku mahara, tera enei kupu e pa ki nga whakaaro o etahi e nga Mema o te Paremata e noho tahi nei, a me nga Mema katoa ano hoki o te Paremata.

Kei te hiahia ahau kia whakahaerea ano nga mea kua korerotia ake nei e ahau, ara, i runga i a koutou whakahaere katoa, kia whai kanohi ki te titiro atu ki te tikanga nui e takoto nei i mua i o koutou aroaro, ara, ki te awhina, ki te tautoko hoki, me te whakatupu i te tikanga pai mo te whakanohonohoanga o te Motu nei ki te tangata, Pakeha. No te mea na tenei tikanga, ma tenei tikanga anake e ora ai te Waka, e kaha ai ki te tu i nga ngaru o te moana.

Ko Mangakahia tetahi o nga tangata i tu ki te whai korero, i whakamahara ia ki te Ripota a nga Komihana mo nga Ture Whenua Maori, ko ahau hoki tetahi Mema o taua Komihana, i mea ia, ka kitea i roto i taua Ripota nga korero mo nga raruraru e pa ana ki te Iwi Maori, he mea kahi mai i runga i nga korero a nga tangata o Aotearoa, no tetahi pito puta noa ki tetahi pito.

Na, e ki tuturu ana ahau, ka whai tikanga taua Ripota mo roto i ta koutou hui nui, no te mea hoki ka kore koutou e ngenge i te rapunga i te ahua o nga tini raruraru, a, tetahi hoki kua whakamaoritia taua Ripota ki te reo maori; Ko taku kupu kia koutou, me ata titiro koutou ki nga wahi o taua Ripota, e whakaatu ake ana i nga whakaaro o nga tino tangata nunui, e whakahaere nei i nga Ture o te Koroni, apiti atu hoki ki nga korero i whakina nei e nga tangata whai mahara o te Iwi Maori, me nga korero a nga Pakeha. Ko to ratou mohiotanga nei ki te titiro iho i runga i nga tikanga whakahaere, he tino mea nui rawa.

Na, i te mea hoki kei te mohio koutou, ko nga tikanga o tena Ripota he whakaari i etahi tikanga kia mahia hei Ture whakaorara.

Kaore aku hiahia kia akiakina ahau i enei mea kia tangohia e koutou; Engari ka tino kua rawa ahau, mehe mea ka taea e koutou te mahi o etahi atu tikanga pai atu, e taea ai te whakaorara o koutou mate.

Otiia, kia marama ano koutou, ko aua tikanga (i roto i te Ripota,) he mea whiriwhiri i runga i te ata whakaaro, me te mahi nui, mo reira, he mea tika kia ata whakaarohia aua mea.

Kei a koutou ano te whakaaro mo te tango i aua tikanga me pewhea ranei.

Ka whakanui ahau kia Meiha Keepa ki te Tiamana o tenei hui; mo runga i te marama, me te whai tikanga o tana whai korero. Otiia, mo runga i tana kianga kia whakaritea tenei hui he tikanga kia kohikohi moni, kia whai uaua mo te pakanga, hei whakahaere mo tenei mahi nui. Ko te tikanga kia whakaaturia ano e ia te tikanga kia koutou mo tana whakahaere kia taea ai nga tikanga e whai rawa ai, kia whiwhi ai hoki i te moni.

Ko te tikanga kia peni tana korero kia koutou, me taku ka korero atu nei, a, kua whakaaro ano hoki ahau kia whai kupu ki nga Maori katoa, ara, ko te mea e taea ai tenei mahi, (te kahi moni,) me tahuri koutou ki te ahu whenua, me whakaree a koutou tikanga o nga tau kua taha nei. Na aua tikanga hoki, i mahue ai koutou ki muri o nga whakahaere, me nga tikanga e whai rawa ai.

Ko te mea e whiwhi ai i te rawa, me mahi e koutou o koutou whenua, kia tangohia ai e koutou te momonatanga o te whenua, ma te pena ka tata ai te tae atu ki te turanga e whakaarohia ai. Ko tenei te tino korero o taua ra.

Whakamutua ana e Timi Kara tana whai korero, me te nui ano o tana whakawhetai kia Heta Te Haara te Tumua ki o te hui, mo runga i te mahaki, me te ahua rangatira o tana whakahaere i te hui. Kia Meiha Keepa hoki, koia nei te Tiamana o te Komiti. Me tana whakawhetai ano kia Ngapuhi nui tonu, mo te pai, me te atawhai pai ki nga Iwi i haere atu ki taua hui.

Ko nga mahi o taua hui, ahakoa kaore i pera te otinga, me o era atu hui i tu ra i mua atu, ara, pera me te mea i tu ki te Wairoa i tenei tau kua taha nei.

Engari kua whakapuare i te huarahi e pa ai te Iwi nui tonu o te Maori ki te tiroiro i nga tikanga e kii ana e ratou he mea tino nunui rawa.

E kore ano hoki e ahei i te huinga o nga tangata 1500 ki te tino tiroiro atu kia aua tikanga nunui, ara, ki nga mea anake e tino whakaarohia ana, pera ano hoki i roto i nga hui a te Iwi Pakeha, he nui ano te maramatanga e puta mai ana i runga i nga whai korero mo runga i nga putake maha, otiia, ka whaia ano ko te tino whakaaro a nga tangata toko-ono i whakaritea.

Ko nga rangatira, me nga kai-arahi, ka whiriwhiria e etahi atu o ratou. katali rano ka pono te mahi, ka taea hoki te mahi o nga Ture. Ko te tikanga o te hui nui ka tu nei ki te Waipatu, wahi o Hehitingi, "He Paremata na te Iwi Maori," Ahakoa, kaore e whai mana ki te hanga Ture mo te Kawanatanga Maori, engari ko nga mea e oti i tena hui, tera e whakaarohia e te Kawanatanga, me te Paremata o Nui Tireni.

Ko te mahi ma nga Iwi Maori he whiriwhiri i o ratou tino tangata matau hei haere atu ki taua hui ka tu nei ki te Waipatu, wahi o Hehitingi, kua hei nga tangata rupahu noa iho, me nga tangata hapai i ratou ano. Engari hei nga rangatira whai whakaaro, me te ngakau pai.

Tera nga Iwi Pakeha o tenei Koroni puta noa, e tino whakaaro nui mai ki nga mahi a te Paremata a te Iwi Maori.

No te maa ko te wa tua-tahi tenei i hui peni ai te Iwi Maori ki te whakahaere mo runga i o ratou mate, me a ratou mea e hiahia ana i runga i te whakaaro kotahi.

Ki te whakaari hoki ki te Kawanatanga me te Paremata, i etahi Ture hei whakahaere mo te Iwi Maori.

Ka koa hoki te Kawanatanga, no te mea kua roa te wa i hiahiaia ai kia mohiotia te tino whakaaro o te Iwi Maori.

Ka koa ano hoki te Paremata, no te mea tana mahi i ia tau ia tau he hanga Ture mo te Iwi Maori, a kaore noa iho ona mohiotanga atu ki nga mea Maori.

Ka hari ano hoki te Iwi nui tonu o te Pakeha, no te mea ka tae mai te whakaaro. Ma tenei pea e taea ai te otinga o nga mate o te Iwi Maori, kua takoto noa mai nei, mo te takiwa roa,—me nga raruraru, me te nui o te pau o te moni, me te haere ki te Ture, koia nei nga raruraru e karapoti ana i a ratou whakahaere ki te Iwi Maori, a katali pea ka mutu.

KO ETAHI O NGA KUPU O TE RIPOATA A TE KOMIHANA.

I whakaputaina e Hamiora Mangakahia i te hui ki Waitangi Pewhairangi te Ripota, oira nga kupu whakatau a te Komihana i tu nei ki nga wahi katoa o te motu nei i whakahaua e ia kia korerotia ki te aroaro o te hui meake nei tu ki Heretaunga. A e kape ana matou i nga kupu patai a te Kawana o te Komihana, a me nga whakahoki mai i aua patai a te Kawana o te Komihana. Ko te maha o aua whakahoki mai e whakaatu ana i nga whakaaro a nga tangata Maori me a ratou kupu mo nga tau kua hori ake nei. Ko te pooti i kii nei kia tu, i whakahokia. Engari, me whakatu tetahi Komihana hei patapatai mo te taha ki nga moni e whakaritea ana mo te whakaakoakotanga i nga tamariki, ko nga tautohe i waenganui i te Kawanatanga me nga Maori mo te taha ki nga moni e tiakina ana, ma te hui ki Hehitingi e ata whiriwhiri tenei kupu. He take nui tenei, ma reira hoki ka ahei nga tangata Maori ki te mahi i etahi tikanga nunui hei whakakaha i a ratou, ma nga tangata Maori e kii, he aha te kaha me homai ki nga Maori mo taua Komiti, a ki nga tikanga e homai ai hei whakakaha i te Iwi Maori, a mehemea e kitea ana e te hui ka tu nei ki Hehitingi, ma ratou e whiriwhiri. Engari ko taua waka ko te waka ka maanu, a he pu tena e paku, a e kore e pakaru, mehemea ka puhia.

KUPU WHAKAMUTUNGA.

WHAKAATURANGA.

Mo nga Mahi o Mua.

1. Kooti Take Whenua Maori mo nga raruraru o mua.

Mo a Muri.

2. Komiti mo ia poraka mo ia poraka.

3. Komiti, me te takiwa ranei mo te iwi ranei o ia takiwa o ia takiwa.

4. Tiati Takiwa, me te Komihana takiwa ano. Ko te Komihana koia ano hoki hei Tiamana mo nga Komiti o te takiwa, mana e whakaputa nga moni ki ia tangata, e whai-take ana ki nga poraka whenua.

He Poari mo nga whenua Maori. Ka whai hiiri taua Poari, ko taua Poari, hei mahi i nga mahi, ina kaore i tahuri era Komiti ki te mahi, ki te whakakore ranei. Ko te mana o taua Poari kia rite ki te hunga e whai-take

ana ki te whenua, kia rite ranei ki te mana whakahaere tikanga o nga Komiti. Ara, tana mahi, hei mahi i nga mahi o nga Maori. Ko nga whai-taketanga katoa, ma te Poari Whenua Maori e whakahaere mo te hunga no ratou te whenua.

Me whakairi te moni e pau ana mo enei whakahaerenga a te Poari Whenua Maori ki runga ki te whenua, penei, e mea te utu i roto i te rau pauna kotahi.

Rapunga Take.

1. Komiti Maori mo hunga e ki ana na ratou te whenua.
2. Komiti Maori mo ia takiwa mo ia takiwa.
3. Tiati, me tetahi Komihana hoki mo te takiwa. me tetahi Ateha ano, ko te Ateha no tetahi takiwa ke atu.

Mo te Hoko.

1. Ma te Komiti o takiwa e whakarite.
 2. Ma te Komihana e apurapu, e kimi nga tikanga me nga i nga, a, ka oti era, ka tuhutuhia, ka wakaaturia ona whakaaro.
 3. Ma nga Poari Whenua Maori e whakaputa nga Karaati, Tiwhikete ranei mo nga whenua.
- Me mahara hoki tatou, ko te take i whakaturia ai tenei Komihana e te Kawana, hei whiriwhiri i enei putake, hei tohutohu atu hoki i etahi tikanga marama mo runga mo enei mea, ara:—

1. Mo nga mahinga o nga Ture e pa ana ki te hoko me tetuku a nga Maori i ratou paanga whai-taketanga, ki nga whenua Maori i roto i te Koroni.
2. Mo runga hoki i te ahua o te Kooti Whenua Maori, me ona mahi, me ona tikanga whakahaere whakawa, i raro i nga Ture e whai-mana ana i tenei wa. Ka kimi hoki nga Komihana, me kore ranei etahi rite-nga ke atu mo nga mahi me nga whakahaere whakawa a taua Kooti; kia whakatutia houtia ranei taua Kooti i runga i etahi tikanga hou, etahi rite-nga pai, marama, kia mama haere ai tana mahi.
3. Mo runga hoki i ona ahua raruraru kua tupu ake i waenganui i nga Pakeha me nga Maori i runga i te hoko me te tuku i nga whenua Maori; nga raruraru ranei i tuku ake ai, na te mea, kihai i tino rite nga mahi tuku i runga i nga tikanga o te Ture. Tetahi, ka uiui ki nga raruraru mo nga whenua pera, e takoto raruraru ana, na te mea, kaore e tino rite nga tuku ki te Ture tikanga, ahakoa ko aua whenua, he mea tuku marama i runga i te ngakan fika, te ngakanu pono a tetahi ki tetahi, i muri mai i te whakawakanga me te whakataunga o aua whenua e te Kooti Whenua Maori. Ka tirohia e nga Komihana kei te mau tonu ranei te he, te raruraru ranei, o aua tu tuku. Mehemea pera, he aha ranei te mea tika, kia meatia hei whakaora i aua mate, ara, mehemea, e pai ana, ki te whakatika i aua he, ki te whakaoti ranei i aua raruraru. Otira, e kore e ahei nga Komihana, i raro i te mana o tenei

rarangi, ki te uiui ki te keehi a tetahi tangata, kia whakaae rano nga tangata e whai-tikanga ana ki taua keehi, te kawae mai ki te aroaro o nga Komihana. Kana ano hoki nga Komihana e uiui ki te take ki tetahi whenua, mehemea kei te takoto raruraru ia, i te aroaro o tetahi Kooti whakawa, ahakoa pehea ranei te ahua o taua Kooti; kei te aroaro ranei o tetahi hunga, tangata ranei, e whai-mana ana ki te whakawa, ki te whiriwhiri ranei i taua raruraru.

4. Kia whiriwhiria e ratou nga ritenga tino pai, tino marama kia whakatakotoria, a muri atu, mo nga whenua a nga Maori e tukua ana e ratou, hei whenua hoko, hei whenua tuku. Ka uiui ano hoki nga Komihana, ko ewhea nga tikanga pai me nga ritenga marama hei whakatakoto, kia puta tika ai tenei mahi.
5. A, ka uiui ano hoki nga Komihana ki era mea ke atu, e pa ana ki nga mahi o tenei Komihana, kia tino whakaaturia mai kia ratou nga whakaaro mo runga i nga putake uiui katoa, hei uiuinga ma ratou.

NGA KUPU WHAKAHOKI ENEI KI NGA PATAT I ROTO I TE KOMIHANA.

(Korerotia tahitia te 1 me te 3.)

I. Ma penei te whakanohonoho o enei tu raruraru, keehi, ara:—

- (a.) Ko nga keehi, kua oti te korero nga whakaritenga, a, whakaarohia ana e nga taha e rua, nga tangata katoa ranei e pa ana ki aua whakaritenga e tika ana, engari, i runga i tetahi kupu o te Ture, mana kore ana aua whakaritenga, aua pukapuka, otiia kahore he kupu whakapae i te mahi he, ki ranei he mahi tahae aua whakarite-nga.
- (b.) Mo nga keehi, e tautohetia ana nga whakaritenga i waenganui i nga Pakeha me nga Maori; i te mea ranei, kua takahia nga ritenga o te Ture e aua Pakeha e o ratou kai-whakahaere ranei i te hokonga, i te tangohanga pehea ranei i te whenua.
- (c.) Mo nga keehi, kua tata te whakaoti nga whakaritenga i raro i te mana o tetahi Ture e whai-mana ana i taua wa, otiia, na te mea, i hanga hou tetahi Ture i muri mai, na reira kihai i taes te whakaoti. Ko nga tu whakaritenga pera, kei raro i nga ritenga i whakahuatia i roto i te rarangi (a) i raro ranei i nga ritenga i whakahuatia i roto i te rarangi (b) i runga ake nei.

II. Ko te huarahi tenei e whakaarohia ana hei whakaora hei whakatika i aua tu raruraru me aua tu mate katoa, ara:—

- (a.) Me whakatu tetahi Kooti, ka huaina tona ingoa, ko "Te Kooti Whakawa Take Whenua Maori." Me whai-mana taua Kooti ki te mahi whakawa i runga i nga ritenga o te Ture, i runga ano hoki i te

ahua kai-whakariterite, kia whai-mana hoki ki te whakaoiti i nga tako katoa, ki te whakaputa Tiwhikete, Karaati ranei mo nga whenua, hau-nga ia nga whenua i kiia i tangohia hetia i runga i nga mahi tahae, i nga mahi he ranei ki ta te Ture ritenga.

- (b.) Kia toru nga Tiati mo taua Kooti, Ma te Paremata ratou e whakatu e whakarite hoki te roanga o te wa e tu ai ratou hei tiaki. Kia tokorua o aua Tiati me Pakeha, kia kotahi me tangata Maori. Ma te Ture e whakarite te roanga o te wa, e tu ai ratou hei Tiati, me te utu ano hoki mo ratou.

- (c.) I nga keehi i whakahuatia nga whakaritenga i roto i te rarangi (a) me nga keehi i huia ki raro i te rarangi (c) me (a), ma te Kooti, i te mea kua oti te uiui, e whakamana te take o te kai-hoko, kai-rihi, kai-tango mokete ranei.

- (d.) I te rarangi (b) me te rarangi (b.) hui atu ki rarangi (c) ko nga keehi me nga mea tau-tohetoe katoa i huihuia i roto i era rarangi, ma te Kooti e whakawa e whakatau i runga i tana e kite ai hei tika; otiia, mehemea kua kiia he mahi he ki ta te Ture tikanga, kua kitea ranei tetahi mahi tahae i roto i aua mea e takoto raruraru ana, heoi, ki te mea ka pera, ma te Kooti e tuku atu ki te Paremata tana Ripotata mo aua whakawa, me te whakaatu ano i tona whakaaro, mo runga i nga korero i puta ake i roto i aua whakawa.

- (e.) Ma te Kooti e whakamana, e whakatuturu nga whakarite-nga, nga kirimina kua oti te whakarite i waenga i nga Maori, ko te nuinga ranei o ratou, me nga Pakeha, i te mea ra kua kitea e te Kooti e tika ana.

- (f.) I nga keehi, me nga whakaritenga katoa me ka kitea e tika ana kia pera i raro i nga rarangi i runga ake me tu te Kooti hei kai-whakariterite i nga raruraru e takoto tautohe ana, a, me puta te whakatau a te Kooti i runga i tana e kite ai e tika ana.

- (g.) Ko nga whakataunga katoa o te Kooti he tino whakaotinga, he tino whakataunga rawatanga. Kaore e tika kia ara ano he whakawa. A, ma te Kooti ano e whakahaere nga whakaritenga o tana whakatau. I nga whakawa katoa e kitea ana e pai ana ka tino whai-mana te Kooti ki te whakarite wawahanga i te hunga, e whai-tikanga ana ki aua whakawa, i waenganui i etahi ranei o ratou e hiahia ana kia peratia, ara, ki ta te Kooti hoki titiro e tika ana, ki te whakarite whakaoti hoki i nga pukapuka tuku me era tu mea.

E hara i te mea no naianei i tupu ake ai enei tu whakaaro. Kaore. No mua noatu enei whakaaro. Hui ki nga Komihana maha kua tu nei i raro i te mana o Te Kuini, a te mana o te Paremata ranei, na Ta Hori Kerei i

whakaputa te whakaaro i te tau 1877 kia whakaturia tetahi Komihana hei tihi ki nga raruraru katoa, ahakoa pehea ana te ahua, e tau ana i runga i nga whenua Maori, e takoto ana ranei i waenganui i nga Maori me nga Pakeha. Ki tana whakaaro, i kororotia i taua wa, me tino whai-mana rawa taua Komihana hei tino whakaoti i enei tu raruraru, me era whakawa katoa i whakahuatia i runga ake nei. I tonu ia, a Ta Hori Kerei, kia Hori Hikiniapatama (Sir George Higinbotham) o Merepana, koia hoki te Tiatu Timuaki o te Kooti Hupirimi o Wikitoria inaianei. I mea a Ta Hori Kerei ko taua Hori Hikiniapatama hei Tumukaki mo taua Komihana, a, whakaae ana ia. Na, no te hinganga o te Kawanatanga o Kerei i te tau 1879, kaore taua tikanga Komihana i hapaitia, e o ratou kai-riiwhi. Otira, ko nga Paremata o muri nei i hiahia kia tukua kia ratou nga kupu whakamarama mo te ahua o nga raruraru me nga tautohe kia riro ma te Paremata, mana e whakaoti, mana e whakatau. Ki to matou whakaaro, me tino whakaoti enei mea whakatairaha, enei mea nunui e takoto raruraru ana. A, ki to matou tino mohio, mehemea ka whakaturia etahi Tiatu e tino mohio ana e tino whai whakaaro ana ki aua mahi nunui e tukuna atu ana ki a ratou hei whakaoti, teta ka kitea ka pai atu ka tika atu a ratou whakatauanga i whakatau ai, i to te Paremata whakatauanga, i runga nga Poati o nga mena o nga Whare Paremata, haunga nga whakatauanga mo nga tu whakawa tautohe, kua kua, kua kitea ranei he mahi tahae i roto, i kitea ranei kua takahia nga ritenga o te ture.

Me tau ano ki runga ki ia whenua te utu mo taua Kooti me nga whaka-haerenga o taua whenua.

MO TE PATAI TUARUA.

Ko te whakamahinga a te Kooti Whakawa Whenua Maori e taimaha ana, a, whakahengia ana e te tangata Maori, Pakeha hoki.

Me Penei te Whakatikatika o te Kooti Whakawa Whenua Maori.

(1) Kia kotahi te Tiatu hei tumuaki, kia rima Tiatu takiwa, kia rima Komihana takitwa. (2.) Ko nga whenua katoa e kawea ana kia whakawakia me matua whakaatu nga tikanga e te Komiti me te Komihana o te takiwa, ma raua e tukua atu a raua ripotata i te tuatahi mo aua whenua. (3.) I roto i aua ripotata me whakaatu nga rohe o te whenua, nga rohe o nga hapi me nga iwi, me nga rarangi ingoa. (4.) Ki te mea kaore he whakahetanga i taua ripotata me tuhi te take ki te whenua me ta raua ripotata i whakaatu ai. (5.) Mehemea, e whakahengia ana, ma te Tiatu Tumukaki, me nga Ateha tokorua, kotahi mo ia taha e whakarite te mea e tautohea ana. (6.) Ki te mea kahore i paingia te whakatau a te Kooti Takiwa, ka ahei te Poati Whenua Maori ki te whakaae kia Kootitia tua-ruatia i te aroaro o te Tiatu Tumukaki, me tetahi Tiatu Takiwa me nga Ateha tokorua. (7.) Ko nga Komihana, hei Tiamana mo nga Komiti Takiwa katoa, a ka mahi tahi ratou ko nga Komiti, i te whakahae tikanga mo nga whenua. (8.) Ma te Komihana e utu nga moni reti me nga moni ke atu e puta mai ana i roto i tona takiwa, ki nga tangata mo ratou aua moni. (9.) Nga mea katoa e uru ana nga korero o te ture, e pa ana ki te taha Maori anake, ma te Poati Whenua Maori, me te Kooti

Whenua Maori e whakatau (10) E kore e tika kia whakakorea atu tetahi Tiatu Komihana ranei, ma te Poati Whenua Maori e whakaae i te tuatahi, a kia marama ano hoki te take.

KUPU TUAWHA.—WHAKATURANGA.

I. Me whakatu tetahi Poati mo nga whenua Maori.

II. Me whai hiiri ano taua Poati, me whai mana ki nga mea e whai paanga ana ki te whenua Maori, haunga ano aua mea e uru mai ana ki te taha Pakeha.

III. Me whai mana te Poati, hei Kai-tiaki mo nga whenua Maori.

IV. Me whakatu he Komiti e te hunga no ratou te whenua, ara me whakatu he Komiti mo ia Poraka, a, ma taua Komiti e whakarite nga wahi hei whenua rahui mo te iwi, a, ka whakaatu hoki ki te Poati Whenua Maori, nga wahi whenua hei tuku atu ki te reti, hoko ranei.

V. Kaore e tika ma te tangata kotahi e tuku atu tona whenua ki te hoko, rihi, mokete ranei, i te mea, he tokomaha aua tangata no ratou ake taua poraka, haunga nga whenua i motuhake ki te tangata kotahi i runga i tona ingoa anake, i puritia ranei e nga Maori i runga i ta ratou patananga (partnership).

VI. Ko nga whenua katoa, haunga nga whenua e mau ana i runga i te patananga, o te tangata ranei i runga i tona ingoa ake, me rihihia ki raro i te ahua o te ture mo nga whenua takoto noa, a te Kawanatanga, a ma te Poati Whenua Maori e whakaputa, e whakaoti nga tiwhikete, pukapuka take ranei ki te whenua.

VII. Me utu katoa nga moni reti ki te Kooti Whenua Maori o taua takiwa e takoto nei te whenua, a, ma te Komihana o taua takiwa, i te mea, kua tangohia mai te mea e tika ana kia tangohia, e wehewehi ki te hunga mona, o ia poraka, o ia poraka, i runga hoki i nga rarangi e takoto ana i te Kooti Whenua Maori, e whakaatu ana i nga paanga o ia tangata, o ia tangata, e whai-take ana.

VIII. Ko te Karauna anake e tika ana hei kai-hoko i nga whenua Maori.

Na, ma enei whakaritenga e whakakore atu te mana o nga ture o naianei, ara, ki nga wahi e rere ke ana.

HE MEA TUKU MAI E NGA WHARE ERUA O TE PAREMATA.

Peneke, 2, Hepetema, 1891.

Kia H. K. Taiaroa, Meihia Ropata Wahawaha, Hoani Taipua, Timi Kara, Eparaima Kapu, me Tame Parata,

E hoa ma tona koutou,

He inoi atu tenei na matou kia whakakotiria a matou kupu ki te aroaro o te Komiti whakahae mo te Pire mo nga Whenua Maori. Me to matou hiahia kia kaha koutou te tau-toko i aua mea.

1. Ko te Pire, mo nga Whenua Maori kua tau na ki te Whare, me kaua e paahitia.

2. Me whakakore atu taua Pire. Engari, me whakamana ko nga Ture i whakahae e nga Maori i runga i nga tikanga i whakakotiria e nga hui i tu ki Waiomatatini, ki Omaha, Whanganui, Wairarapa, me Te Tiriti o Waitangi, Kororareka, me te hui hoki i tu ki te Wairoa, Haku Pei. Ko aua tikanga i hangaia e te Iwi Maori i te mea kua kitea nga raruraru o nga Ture o mua mo te Kooti Whenua Maori, me nga hoko, me nga rihi Whenua Maori, me nga reiti taake hoki e whakaeke ana mai ki nga whenua me etahi hui raruraru.

3. Ko nga tikanga nunui i tino oti i nga Maori, o ia hui o ia hui.

4. Ko te mana whakahae mo ratou whenua metuku mai aua ki te iwi Maori.

5. Ko nga Komiti mo nga takiwa, me whai-mana ki te whakawakia nga Whenua Maori, i nga whenua kaore ano kia whakawakia e te Kooti Whenua Maori, tae atu hoki ki te mahi i nga wawahanga, me te whakauru riwhi tupapaku, kia rite tonu to ratou mana ki te Kooti Whenua Maori.

6. Ka ahei nga tangata na ratou tetahi poraka whenua, ki te whakamana Komiti hei whakahae i taua whenua o ratou.

7. Me whakatu tetahi Komiti hei tiroiro i nga raruraru i waenganui i nga Maori me nga Pakeha, me te Kawanatanga hoki, me te tiroiro hoki ki nga Ture e taumaha ana, me nga hoko, me nga rihi, me nga whakatauanga, me era atu pouritanga mai ano i te Tiriti o Waitangi.

8. Ko te hoko o te tangata i tona paanga ake ki te Kawanatanga, ki etahi atu tangata ranei, kia kaua e mana, engari kia oti te wawahi, ka mana ai te hoko.

Ki te kore enei tikanga e tiroirohia mai, e whakaaetia mai ranei, me unu mai koutou ki waho, kua koutou e uru atu ki te whakahae o taua Pire kua takoto nei ki te aroaro o te Whare.

NA WI PARATA KAKAKURA.

Tiamana o te hui Maori, me te 29 tangata.

KI NGA MAORI

E noho ana i Haku Pei, a ki nga tangata e tae mai ana kia kite ia matou.

Paraita Ma.

KO ta matou Toa, e tu ana i waenganui i Te Uniana Peeke, me te Tari a Karaeana me Te Makarini. A e hangai ana ki Te Karaitiriana Hotera. Ko matou nga tangata nana tenei Toa, no nga tau e 20 kua hori ake nei, no reira, e hara matou i te tauhou ki tenei kaainga. A ko te pai o a matou Taonga e mohiotia ana.

I te mea kua tae mai te hotoke he taima pai tenei hei whakaatu ki o matou hoa, kia haere mai ratou ki te matakitaki, ma ratou ano e titiro. Ko te whare pai tenei hei hokonga ma ratou i a ratou taonga. He maha nga ahua o te taonga, kanui te ngawari o a matou taonga, kua maaatia ki te wika marama tonu, ma reira ka mohio te tangata. He Teera a matou, hei to matou Whare. Te utu mo te Hutu e £3 10 hereni; £4; £4 10 hereni; £5; A, hanga kaone ai anq matou ma te wahine me te tamariki. He wahine tuitui kaka ano kei to matou whare, Hei hanga potae, hei whakahou potae mo te wahine me te tamariki.

I etahi taima he kaka-huruhuru a matou hei hoko. Hangaia ai ki nga Kiripapai.

Haere mai kia kite i a matou; ko te rekanga o te purini, ka mohiotia ana he kaainga.

PARAITA MA.

He mea Ta ki te Whare Ta o te Iwinini Niubi, i raro i te Mana o Hone Tamati Mariata Honepi, Nepia.

Hatarei, Hune 4, 1892